

התקדשות אתרים ארכיאולוגיים ועתיקים בתוכנית השלום של טראמפ

מזה כעשרים שנה פועלים בישראל המתנחלים וממשלות הימין ליצור את ארץ התנ"ך בירושלים. כאשר בוחנים את ההתייחסות של תוכנית השלום/ המאה של הנשיא טראמפ לאגן ההיסטורי של העיר העתיקה, רואים שלפנינו יישום החזון המשיחי כפי שנתפס על ידי גורמים אלה בישראל וברחבי העולם.

תוכנית השלום מורכבת ממספר פרקים שכבר ניזונו בתקשורת וזכו לניתוחים מעמיקים ממגוון מומחים שונים, מסמך זה דן בפרק על ירושלים. העוסק בחשיבותה הדתית לשלושת הדתות וכולל בין היתר רשימת אתרים יהודים, נוצרים ומוסלמים קדושים. עיון ברשימה זו מעלה מספר סוגיות בעייתיות;

חלק גדול מהאתרים המצוינים בה אינם קדושים, אלא מדובר באתרי עתיקות או מבנים היסטוריים שאין להם כל קשר לקודש, למשל "דרך עולי הרגל/ הרחוב המדורג" (ראו מטה). בנוסף עולה כי בפרק אין הכרה שחלק מהאתרים קדושים ליותר מדת אחת. דוגמה בולטת לכך הוא מעין הגיחון/עין אום אל דרג' מעין מרים בסילוואן שקדוש ליהדות, נצרות ואסלאם. סוגיה חשובה נוספת היא מידת הקדושה המיוחסת לאתרים השונים. נדמה שגם מנסחי התוכנית מבינים שהר הבית/חרם א-שריף הוא המקום הקדוש ביותר ליהדות ולאסלאם בירושלים. אולם, ברשימה מופיעים גם אתרים עלומים כגון בית הקברות סמבוסקי ונשאלת השאלה האם ניתן להתייחס אליו משל היה שווה ערך ליה דולרוזה.

נדמה כי שיותר מאשר רשימת האתרים מעידה על קדושת העיר, היא מעידה עד כמה מסוכן שהעיר תישאר בידי ריבונות של צד אחד המעוניין להעצים את הקשר הדתי שלו אליה. בפרסום עמק שווה [מקומות קדושים יותר וקודשים פחות בישראל](#) (2016) ניתן לראות שישראל הכירה רק באתרים יהודים כקדושים, אך באופן רשמי אין הכרה באתרים הקדושים לנוצרים או מוסלמים. לדעתנו, הנחת היסוד של מנסחי תוכנית טראמפ, שישראל שומרת על אתרי המורשת והדת באופן מיטבי או אפילו מאוזן שגויה ביסודה. בעשרים השנים האחרונות אנו עדים לתופעה הפוכה של האדרת הנרטיב היהודי [באתרי מורשת](#), וצמצום הקשר הלא יהודי אל העיר. עמותות המתנחלים וממשלת ישראל יזמו כמה [תוכניות](#) ובראשן 'תוכנית שלם' שמטרתן חיזוק הקשר היהודי אל ירושלים באמצעות חפירות ארכיאולוגיות ופיתוח תיירותי. לעומת זאת, למיטב ידיעתנו, לא נעשה בעיר אף פרויקט לחיזוק הקשר של הנצרות או האסלאם אליה.

להלן הסבר על מעמדו וחשיבותו הדתית ו/או הארכיאולוגית של כל אתר המופיע ברשימת האתרים בתוכנית טראמפ:

הר הבית/חרם א. שריף – האתר הקדוש ביותר ליהודים ומוסלמים בירושלים. המדיניות הישראלית וההלכה הממסדית אוסרים תפילה יהודית בהר הבית. כיום זהו מקום התפילה החשוב ביותר למוסלמים ומהווה סמל דתי ולאומי אשר כל פגיעה בו גורמת לתסיסה בשטח. נדמה שאיש אינו יכול לאמוד את השפעת השינוי בהר הבית על העולם המוסלמי.

הכותל המערבי – מבחינה פיזית הכותל המערבי הוא קיר התמך החיצוני של מתחם הר הבית. ההחלטה של ישראל, לאחר 1967 לאפשר רק תפילה יהודית במקום היא הבסיס לסטטוס קוו הלא כתוב, שיהודים מתפללים ברחבת הכותל ומוסלמים ברחבת הר הבית. בתקופת המנדט הבריטי (1920-1948) היה זה מקום תפילה יהודי ומוסלמי מעורב. התקריות בכותל בין יהודים למוסלמים, בשנת 1929 הובילו למאורעות תרפ"ט המזוהות עם תחילת המאבק האלים בין יהודים לפלסטינים.

האתרים הנוצרים החל מסנט אנה ועד (בית אברהם) - אתרים הנמצאים באחריות הכנסיות וחלקם באחריות ישירה של מדינות שונות כדוגמת צרפת, רוסיה ועוד. אתרים אלו אינם במחלוקת פוליטית כרגע. אומנם בכמה מהאתרים, כדוגמת 'חדר הסעודה האחרונה' ואחרים, יש לחץ של עמותות המתנחלים לשנות את הסטטוס קוו, אבל נכון להיום, הוותיקן ומדינות המערב מצליחות למנוע פגיעה ברכושן ומעמדן.

הר הצופים – מדינת ישראל לא הכירה בהר או בחלקים ממנו כקדושים. ביחס לאתרים אחרים בירושלים, המקום כמעט ולא מוזכר כחלק מהמסורת היהודית, הנוצרית או המוסלמית. בית הכנסת החורבה – בית כנסת שנבנה בסוף המאה ה-18 ונהרס אחרי המלחמה ב-1948 על ידי הירדנים. לא נחשב כמקום קדוש למעט היותו בית תפילה יהודי.

קבר אבשלוםסטטור פרעון – מבנה מונומנטלי הנמצא בנחל קדרון, ממזרח לעיר העתיקה, ומתוארך למאה הראשונה לפנה"ס. המקום מזוהה עם מסורות יהודיות, נוצריות ומוסלמיות. המספרות סיפור שונה בנוגע לזהות הנקבר בו, החל [מאבשלום בן דוד המלך, ישעיהו, זכריה](#) ועוד. מסורות אלו אינן מקובלות במחקר ונראה שהמבנה שימש לקבורת משפחה מעשירות העיר בימי בית שני

קבר זכריה – [מבנה קבורה מהמאה הראשונה לספירה](#) הנמצא ליד יד אבשלום. ככל הנראה שימש לקבורה של רמי מעלה בימי בית המקדש השני. המבנה ריק ואינו משמש לקבורה כיום. (דרך עולה הרגל) / הרחוב המדורג – אתר חפירות ארכאולוגיות מתחת לבתי שכונת סילוואן הפלסטינית. החפירות נעשות על ידי רשות העתיקות במימון עמותת אלע"ד ומדינת ישראל. במהלך החפירות נחשף רחוב מהמאה הראשונה לספירה. החפירות בעיצומן ולא פורסמו דוחות מדעיים. זיהוי האתר לא ברור וכן ההשערה 'דרך עולה הרגל' לא מגובה מחקרית. אין זה אתר קדוש כלל.

קברי הנביאים חגי- זכריה ומלאכי – אתר בהר הזיתים שהמסורת לגביו לא מקובלת בקרב החוקרים ואף לא בקרב רבים מאנשי הדת. מבחינה מדעית הזיהוי כולו בעייתי ומתבסס על מסורות נוצריות לא נפוצות במיוחד שאומצו על ידי המתנחלים.

מעין הגיחוןסעין אום אל דראג(מעין מרים – אתר קדוש ליהדות, נצרות ואסלם. נמצא בשכונת סילוואן, במדרון המזרחי של הגן הלאומי 'עיר דוד' / שכונת ואדי חילוה. במקום מתנהלת חפירה ארכיאולוגיות כבר 25 שנה במימון עמותת אלע"ד. המקום מוכר כקדוש ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים כבר מימי המנדט הבריטי וישראל מתייחסת אליו עדיין ככזה. נמצא ברשימת האתרים הקדושים של ישראל.

הר הזיתים – בית קברות יהודי ואתר קדוש לנוצרים ולמוסלמים. ישראל מכירה במקום כקדוש ליהודים בלבד.

בית הקברות סמבוסקי – לא אתר קדוש. בית קברות לעניי יהודי ירושלים שהוקם במאה ה 19 במדרון הר ציון לכיוון גיא בן הינום. האתר [שופץ בשנת 2010](#) על ידי רשות הטבע והגנים. האתר לא מוכר בציבור הישראלי ולא בקרב אנשי הדת היהודים. בריכת השילוח – אתר קדוש לנוצרים. נמצא למרגלות שכונת סילואן. חלקו נחפר על ידי רשות העתיקות בשנת 2004 ומאז הוא חלק מהגן הלאומי עיר דוד.

לסיכום ניתן לומר, שהקביעה והחלוקה בין אתרי קודש, מורשת ועתיקות נעשתה על פי הבנה חלקית ושגויה של כותבי התוכנית. הפיכת אתרים היסטוריים לקדושים, לא רק שאינה נכונה, אלא גם מעצימה את המתיחות הדתית במקום שיש חשיבות להרגיע אותה. לצד ערבוב רשימת אתרים קדושים ושאינם כאלו התוכנית לא מבדילה בין אתר קדוש בעל מעמד מרכזי כדוגמת הכותל לעומת אתרים שאפילו הציבור היהודי לא מכיר אותם. נדמה שיש צורך לכתוב את הפרק על ירושלים ואתריה מחדש, תוך הכרות מעמיקה במסורות, במחקר הארכיאולוגי ובשינויים החברתיים והפוליטיים שנעשו בירושלים בעשרות השנים האחרונות.